

*B^hrg^hntjáh₂ai. ßærður, ްहत्यै, ब्रिंदा. Festskrift til Birgit Anette Olsen på
50-årsdagen den 2. april 2002

© 2002 Editiones Olander

1. udg., 1. opl. (2002)

1. udg., 2. opl. (2003)

Printed in Denmark 2003

ISBN 87-91009-01-4

Redaktion

Adam Hyllested, Anders Richardt Jørgensen, Jenny Helena Larsson og
Thomas Olander

*B^hrg^hntjáh₂ai

ßærður, ްहत्यै, ब्रिंदा

Festskrift til

Birgit Anette Olsen

på 50-årsdagen den 2. april 2002

redigeret af

Adam Hyllested, Anders Richardt Jørgensen,
Jenny Helena Larsson og Thomas Olander

Editiones Olander

København 2003

Tañgw wm dänqsg radsgrivneñ

{Tanker om dansk retskrivning}

Thomas Olander

1. Inledning

Den nuværende danske retskrivning er et konservativt og inkonsekvent sammensurium af anakronismer, fejlanalyser og småreparationer og trænger voldsomt til en reform. Jeg vil foreslå at man i løbet af en årrække indfører en ny retskrivning. Denne retskrivning kunne bygge på en temmelig overfladenær fonologisk analyse af udtalen af moderne københavnsk rigsmål. Dog er en sådan analyse langtfra uproblematisk, og nærværende artikel skal da også kun ses som et diskussionsoplæg, en foreløbig skitse til en analyse af dansk med henblik på opstillingen af en reformed dansk retskrivning (i det følgende RDR).

Den her forelagte analyse af det danske fonologiske system adskiller sig væsentligt fra det system der trods alt kan skimtes bag den nuværende retskrivning, og som i høj grad er funderet på morfonologiske alternationer, ved udelukkende at bygge på lydlige kriterier. Det er her ikke det rette sted at gå ind i en polemik om det hensigtsmæssige i at lade morfologiske alternationer spille den afgørende rolle i analysen af det danske fonologiske system, men det må stå klart at det efter min mening er muligt – og også mest hensigtsmæssigt – at arbejde med et fonemsystem der hviler i sig selv og ikke er afhængigt af ofte ganke vilkårligt repræsenterede morfologiske (eller leksikalske) varianter.

Det grundlæggende princip for vores analyse – og allerede herved adskiller vores system sig radikalt fra det i den gængse retskrivning implicitte system – er at *ét lydsegment modsvarer ét fonem*. Uvæsentligt for vores analyse, men af en vis praktisk betydning, er det at vi tager udgangspunkt i tegn der i forvejen anvendes i vesteuropæiske alfabeter. I det følgende vil eksemplerord i traditionel retskrivning være anført i {}.

2. Beskrivelse af RDR

Følgende 13 vokaler indgår i RDR:

- a*: *hamm* {hamme}; *haamm* {harme, harmen}; *haqm* {harm};
- ä*: *bänn* {bande, banden}; *bäänn* {bane, banen}; *kläqn* {klan};
- å*: *månn* {munde}; *måånn* {måne, månen}; *låqn* {lån};
- e*: *venn* {vinde}; *veenn* {vene, venen}; *seqn* {sen}; *lae* {lege, leje};
- ë*: *bënn* {bønne, bønnen}; *sgrëenn* {skrøne, skrønen}; *brëql* {brøl}; *kafë* {kaffe};
- ì*: *kill* {kilde}; *kiüll* {kile}; *viql* {hvil};
- o*: *roll* {rulle}; *rooli* {rolig}; *soql* {sol}; *leo* {leve};
- ö*: *grönn* {grønne};
- ø*: *køll* {kølle}; *køøll* {køle}; *køql* {køl};
- u*: *kull* {kulde}; *kuull* {kugle}; *juql* {jul, hyl};
- y*: *hyll* {hylde}; *hyyll* {hyle}; *hyql* {hyl};
- w*: *sgwdë* {skotte}; *sgwvdë* {skorte}; *jwqd* {hjord}; *käsw* {kasser};
- æ*: *mæll* {melde}; *mææll* {male}.

Følgende 17 konsonanter indgår i RDR:

- b*: *bill* {bille}; *lab* {lap, lab};
- d*: *dill* {dille}; *käd* {kat};
- f*: *fyll* {fylde}; *sdnuf* {stof};
- g*: *gill* {gilde}; *kng* {kok};
- h*: *hyll* {hylde};
- j*: *jælbë* {hjalpe}; *mnj* {møg};
- k*: *kill* {kilde};
- l*: *lill* {lille}; *væl* {vel};
- m*: *mill* {milde}; *ham* {ham (pron.)};
- n*: *næll* {nælde}; *væn* {ven};
- ñ*: *tæñ* {teint};
- p*: *pell* {pille};
- r*: *rill* {rille}; *mor* {mor};
- s*: *sæll* {sælge}; *gås* {gods};
- t*: *tæll* {tælle};
- v*: *vill* {ville, vilde}; *hav* {hav};
- z*: *mæz* {mad}.

De fire konsonanter *l m n ñ* er altid stavelsesdannende i position efter konsonant (undtagen *j r v*) før konsonant/udlyd, fx *gaml* {gammel}, *labm*

{lappen, labben}, kädn {katten}, lenz {linned}; jf. enstavelsesordene sajlq {sej}, segl}, hörmq {horm}, havnq {havn}. Lyden z optræder ikke efter konsonant. Stavelsesdannende l m n efter j r v og stavelsesdannende l m n z i forbindelse med vokaler tolkes som en følge af to ens segmenter, fx kajll {kegle}, havnn {harne}; ramm {ramme, rammen}, pell {pille}, sez̩ {sidde, siddet}; shænn̩ {spændende}; kädnn̩ {kattene}.

De prosodiske træk der findes i moderne københavnsk rigsmål, noteres på følgende måde:

Tryk: Ved ord med tryk på første stavelse noteres trykkets placering ikke. Ved ord har tryk på en anden stavelse end den første, skrives en apostrof (') før den betonede vokal, fx beg'ägo {begave}.

Stød: Stød skrives q efter det segment der er karakteriseret heraf, fx viql {hvil}, vilq {vild}.

Længde: Lange vokaler markeres med dobbeltskrivning, fx laamw {larmer}.

Af fonemer med betydelige allofoniske varianter i forskellig stilling må nævnes v der i stavelsesforlyd er en labiodental friktiv [v], men i stavelsesudlyd en bilabial halvvokal [u]. Ligeledes realiseres ri forlyd som den uvulære lyd [y], men i udlyd som en halvvokal [ø]. Det bør dog overvejes at tolke [u] og [ø] som postvokaliske allofoner til vokalerne u og ø.

Især hos yngre sprogbrugere finder vi en udtale af lydfølgen rö som rw, fx grwng {grøn}. Derved kan ö i ord som {gør}, {gøre} fortolkes som en allofon (i position ikke efter r, men før r og w) til ē, altså gér, gēw. I nærværende tolkning vil ö dog blive betragtet som et selvstændigt fonem.

Som i mange andre sprog er det også i dansk forbundet med store vanskeligheder at give en præcis definition af et ”ord”. Indtil videre vil det være værd at bemærke at en del faste forbindelser af præposition og styrelse i RDR analyseres som ét ord og skrives i overensstemmelse hermed, fx tesd'aɛzz {til stede}, id'äq {i dag}, i'älqd {i alt}, i'ovri {i øvrigt}. Desuden rrqnfw (bañqgn) {over for (banken)} o.l.

Når præsens af kopulaverbet väv {være} er betonet, skrives det ä(r) (fx ja ä(r) da älwäräzz {jeg er der allerede}). Når formen er ubetonet og står efter et ord der ender på konsonant, skrives den -ä (fx hun-ä gläz {hun er glad}). Når formen er ubetonet og står efter et ord der ender på vokal, skrives den med bindestreg efterfulgt af det forudgående vokaltegn (fx ja-a gläz {jeg er glad}, du-u trad {du er træt}).

Possessivmarkøren *s* i udtryk som *mänqn-s häd* {mandens hat}, *piin ja gw i kläsé mæ-s mor* {pigen jeg går i klasse med's mor} noteres, som det kan ses af eksemplerne, ved bindestreg efterfulgt af *s*.

3. Eksempeltekst

Da va sw dajli uzz på länqz; de va swmw, korqnz sdoz guqlid, havwn grönq, høqoz va rajqsd i sdaké nezz ve di grönn æññ, w derq gig sdwwgñ på sinn laññ, rëzz beqn w snagz æg'ybdisg, fw de sbråwq häzz hän lärqd ä sin mor. Rånd qdwm äqw w æñq va da sdow sgwo, w medi sgwoné dyybë søqw; jávq, da va rägdinwg dajli derquzz på länqz! Medi soolsgenqz låq da en gammal häwgwq mæ dyybë kän'äqlw råndqdwmq, w fra muqwn w nezqte väntqz vwgssz sdow sgrabébläzz da va sw hwe ä småq börnq ku sdå wbrajqsd ånqw di sdörsdë; da va lisw vilswmwd da'enn swm i dn tygësdë sgwvq, w herq låq en änq på sin räzz; hun sgu ruu sinn småq æleñqw uzq, mæn nu va hun næsdn kezq ä de, fwd'iq de vawz sw læññ w hun sjælnd feg vis'id; di andrw ænqw hwld mew äq w svëmm wmq i kän'äqlwnë en w lœo wb w sezz ånqw ed sgrabébläz fw w snäzw mæ henn.

{Der var så dejligt ude på landet; det var sommer, kornet stod gult, havren grøn, høet var rejst i stakke nede i de grønne enge, og dér gik storken på sine lange, røde ben og snakkede ægyptisk, for det sprog havde han lært af sin moder. Rundt om ager og eng var der store skove, og midt i skovene dybe søer; jo, der var rigtignok dejligt derude på landet! Midt i solskinnet lå der en gammel herregård med dybe kanaler rundt om, og fra muren og ned til vandet voksede store skræppeblade, der var så høje, at små børn kunne stå oprejst under de største; der var lige så vildsamt derinde som i den tykkeste skov, og her lå en and på sin rede; hun skulle ruge sine små ællinger ud, men nu var hun næsten ked af det, fordi det varede så længe og hun sjældent fik visit; de andre ænder holdt mere af at svømme om i kanalerne end at løbe op og sidde under et skræppeblad for at snadre med hende.}